

بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان دورهٔ تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز

فاطمه صفری راد*

چکیده

موضوع اصلی این مقاله، بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان دورهٔ تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز است. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه است و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS صورت می‌گیرد. یافته‌ها نشان می‌دهد نشریات ادواری و کتاب از مهم‌ترین منابع کسب اطلاعات در کارهای پژوهشی و طرحهای درسی عمده‌ترین هدف و انگیزه دانشجویان در کسب اطلاعات است. در این پژوهش همچنین مشخص گردید جنسیت و مقطع تحصیلی از عوامل مؤثر بر رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان محسوب می‌گردد.

کلید واژه

رفتار اطلاع‌یابی، نیاز اطلاعاتی، دانشجویان تحصیلات تکمیلی، دانشگاه شیراز.

مقدمه

در عصری که اطلاعات قدرت و توانایی محسوب می‌شود، ضروری است توزیع اطلاعات براساس نیاز واقعی استفاده‌کنندگان باشد. نیازهای اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی که دو زمینه

* کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شیراز

تحقیقاتی بسیار مهم در مطالعات مربوط به استفاده کنندگان به شمار می آیند، مفاهیمی مکمل یکدیگرند که عوامل متعددی بر آنها تأثیر می گذارد. نیازهای اطلاعاتی به پیدایی رفتار اطلاع یابی منجر می شوند. نیاز اطلاعاتی افراد همیشه ثابت نیست و تحت تأثیر عواملی مانند سن، شغل، تحصیلات و موقعیت اجتماعی افراد است. با در نظر گرفتن نقش مهم دانشجویان دوره تحصیلات تکمیلی در امر آموزش و پژوهش، بررسی رفتار اطلاع یابی این افراد و تعیین نیازهای اطلاعاتی آنان می تواند راه گشای مدیران و مسئولان کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی در برنامه ریزی و اولویت بندی در تأمین منابع اطلاعاتی محسوب گردد.

با توجه به اهمیت انکارناپذیر اطلاعات، منابع اطلاعاتی و نقش مؤثر آن در انجام طرحهای پژوهشی، در این پژوهش نیازهای اطلاعاتی و رفتار اطلاع یابی دانشجویان دوره تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز مورد بررسی قرار می گیرد.

پیشینه پژوهش

سابقه بررسی در زمینه منابع اطلاعاتی و رفتار اطلاع یابی پژوهشگران و دانشمندان به اواخر دهه ۱۹۴۰ م. برمی گردد. شوهام (Shoham. 1998. 113-121) بیان می دارد که بررسی رفتار اطلاع یابی پس از تحقیقاتی که در دهه ۱۹۵۰ م. در مؤسسه فن آوری گرنفیلد انجام شد، آغاز گشته است. پیسلی (Paisely. 1968. 1-30) زمینه موضوعی، انگیزه، حرفه و ویژگیهای فردی استفاده کنندگان را از عوامل مؤثر در نیازهای اطلاعاتی دانشمندان ذکر کرده است. در سال ۱۹۷۶ م. پارکر (Parker. 1976) در زمینه تعیین الگوهای جریان اطلاعات پژوهشی انجام داد که طی آن مشخص گردید کتابخانه های دانشگاهی نقش عمده ای در جریان اطلاعات دارند و عمده ترین نیازهای اطلاعاتی محققان دانشگاهی را برآورده می سازند. همچنین به نظر می رسد خدمات اطلاع رسانی در آینده پیچیده تر خواهند شد بنابراین برای برآوردن نیازهای محققان دانشگاهی، آموزش آنها برای دستیابی به اطلاعات ضروری است. ویلسون (Wilson. 1981. 3-15) در مقاله ای به بررسی نیازهای اطلاعاتی و رفتار اطلاع یابی در بخشهای خدمات اجتماعی دولتهای محلی می پردازد. نتایج این تحقیق نشان می دهد دانشمندان علوم اجتماعی اهمیت زیادی به منابع

مرجع می‌دهند. آنها بیشتر اطلاعات را از مجلات به‌دست می‌آورند و تا حد زیادی به مجراهای غیررسمی کسب اطلاعات مانند مشورت با همکاران متکی هستند.

استون (Stone, 1982, 292-313) به بررسی نیازهای اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی استادان علوم انسانی پرداخت. یافته‌های پژوهش وی نشان داد کتاب و نشریات ادواری مهم‌ترین منابع اطلاعاتی به‌شمار می‌روند و کتابشناسیها، نمایه‌نامه‌ها، چکیده‌نامه‌ها و پایگاههای اطلاعاتی در درجه دوم اهمیت قرار دارند. سامرز و همکارانش (Summers et al. 1983, 75-85) در زمینه تأثیر عوامل شخصی، عوامل شغلی و روانی بر رفتار اطلاع‌یابی تحقیقی انجام داد؛ نتایج این تحقیق آشکار ساخت که موقعیت شغلی، نحوه نگارش کاربران به اطلاعات، میزان تحصیلات و تجربه به ترتیب از عوامل مؤثر در استفاده از اطلاعات هستند. بیچلر و وارد (Bichteler & Ward, 1989, 169-178) در تحقیقی به بررسی رفتار اطلاع‌یابی زمین‌شناسان و مشکلات آنان در بازیابی اطلاعات پرداختند. نتایج تحقیق آنها نشان داد نشریات ادواری و پس از آن کتاب از مهم‌ترین منابع رسمی کسب اطلاعات به‌شمار می‌آیند و از مهم‌ترین روشهای غیررسمی به ارتباط با همکاران و شرکت در جلسات اشاره شده است. میزان استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی نیز پایین بوده است. نتایج تحقیق آنها همچنین روشن ساخت زمین‌شناسان با توجه به موقعیتهای شغلی، زمان و مکان جست‌وجو، شیوه‌های جست‌وجوی متفاوتی به کار می‌برند. رنکر (Rencker, 1993, 481-507) فعالیتهای روزمره و دسترس‌پذیری اطلاعات را از عوامل مؤثر بر شیوه‌های جست‌وجو برمی‌شمارند.

یافته‌های پژوهشی رالینسون و همکاران (Rolinson, et al. 1996, 497-530) نشان داد که نوع اطلاعات مورد تقاضا براساس مؤسسه و تخصص موضوعی دانشمندان متفاوت است.

افشار زنجانی (۱۳۶۶) در تحقیق خود به این نتیجه دست یافت که هدف اصلی اعضای هیئت علمی در استفاده از منابع اطلاعاتی انجام کارهای پژوهشی است. اسدی‌گرگانی (۱۳۶۶)، مکی‌زاده تفتی (۱۳۷۶) کتاب را مهم‌ترین منبع کسب اطلاعات در جامعه پژوهشی مورد بررسی ذکر کرده‌اند. دیلمقانی در سال ۱۳۷۵ ه. ش به بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیئت علمی رشته مهندسی مکانیک پرداخت. نتایج تحقیق وی نشان داد انگیزه اصلی اعضای هیئت علمی

در جست‌وجوی اطلاعات، روزآمد کردن اطلاعات تخصصی و افزایش کارایی در تدریس است. اساتیدی که دارای مدرک دکتری و بالاتر بودند نسبت به سایر گروه‌ها، انگیزه بیشتری جهت تهیه و انتشار مطالب علمی دارند. بیشترین نوع اطلاعات مورد جست‌وجوی آنها نتایج تحقیقات تجربی و اطلاعات علمی و فنی عنوان شده است. بیشترین منابع استفاده شده توسط آنان، کتب و نشریات ادواری بوده است. نورمحمدی در سال ۱۳۷۶ ه. ش، در بررسی مشابهی به مطالعه رفتار اطلاع‌یابی متخصصان مراکز تحقیقات مهندسی وزارت جهاد سازندگی در کسب اطلاعات علمی و فنی پرداخت. وی انگیزه اصلی جست‌وجوی اطلاعات نزد اکثر متخصصان را انجام امور پژوهشی می‌داند. در ضمن متخصصانی که دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد هستند با ۳۹/۷ درصد بالاترین انگیزه انتشار مطالب علمی را دارند. در مورد استفاده اعضای هیئت علمی از پایگاه‌های رایانه‌ای به این نتیجه رسید که بیش از نیمی از متخصصان از لوح‌های فشرده نوری برای تأمین اطلاعات مورد نیازشان استفاده می‌کنند و تقریباً بیش از یک سوم آنان نیز اطلاعات مورد نیاز خود را از طریق جست‌وجوی پیوسته بازیابی می‌کنند. حکیمی در سال ۱۳۷۶ ه. ش، به بررسی رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران مراکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام جهاد سازندگی پرداخت. نتایج بررسی نشان داد که از میان راه‌های غیررسمی کسب اطلاعات، مشاوره با صاحب‌نظران در اولویت بوده و پس از آن استفاده از کتابخانه قرار داشته است. مهم‌ترین منابع رسمی کسب اطلاعات، کتاب (۹/۹۵٪)، نتایج تحقیقات شامل گزارش طرح‌ها و پایان‌نامه‌ها (۹/۸۶٪)، نشریات ادواری (۱/۸۵٪) و مجموعه مقالات (۴/۷۸٪) ذکر شده است. همچنین نتایج نشان داد که عمده‌ترین مشکلات پژوهشگران عدم بهره‌مندی کافی از خدمات اطلاعاتی و عدم اطلاع از وجود و مکان اطلاعات مورد نیاز است.

نتایج حاصل از تحقیق دیلمقانی (۱۳۷۵) گویای این مطلب است که میان تجربه، مدرک تحصیلی و نوع فعالیت اعضای هیئت علمی و رفتار اطلاع‌یابی آنها رابطه معنادار وجود دارد.

روش تحقیق

روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش، پیمایشی و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه

است. به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از روشهای آمار توصیفی و استنباطی از نرم‌افزار علوم اجتماعی (SPSS) استفاده شده است.

جامعه پژوهش

جامعه آماری بررسی شده در این پژوهش دانشجویان دوره تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز هستند که در سال ۱۳۷۹ ه. ش، ۱۶۷۴ نفر در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری مشغول تحصیل بوده‌اند (نشریه دانش آموختگان شیراز، ۱۳۷۹). به منظور سنجش روایی پرسشنامه از روانی صوری و برای سنجش پایایی از روش بازآزمایی استفاده شده است. از مجموع ۵۹۳ پرسشنامه توزیع شده، ۵۳۲ پرسشنامه دریافت گردید.

پرسشهای پژوهش

این پژوهش بر آن است تا به پرسشهای زیر پاسخ دهد:

- ۱- هدف از جست‌وجوی اطلاعات نزد دانشجویان تحصیلات تکمیلی چیست؟
- ۲- دانشجویان تحصیلات تکمیلی از چه روشهایی برای کسب اطلاعات استفاده می‌کنند؟
- ۳- آیا در رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی در مقاطع مختلف تفاوت معناداری وجود دارد؟

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

در این قسمت یافته‌های به‌دست آمده از پرسشنامه‌ها بررسی می‌شود. جدول ۱، فراوانی پاسخگویان را برحسب انگیزه و هدف جست‌وجوی اطلاعات نشان می‌دهد. نتایج روشن ساخت اکثر دانشجویان دکتری به منظور کارهای پژوهشی به جست‌وجوی اطلاعات می‌پردازند در حالی که درصد کمتری از دانشجویان کارشناسی ارشد بدین منظور به دنبال اطلاعات هستند. دانشجویان کارشناسی ارشد انجام طرحهای درسی را دلیل اصلی جست‌وجوی اطلاعات ذکر کرده‌اند. این میزان درباره دانشجویان دکتری دارای اولویت کمتری است. موارد فوق نشان داد که

دانشجویان دکتری در مقایسه با دانشجویان کارشناسی ارشد انگیزه بیشتری برای انتشار آثار علمی دارند. از آنجا که بیشتر دانشجویان دکتری بورسیه دانشگاهها و مراکز آموزشی هستند و از نظر شغلی دغدغه‌ای ندارند، همین احساس امنیت شغلی سبب می‌شود تا بیشتر به انجام کارهای پژوهشی و تحقیقاتی بپردازند. نورمحمدی (۱۳۷۶) در بررسی رفتار اطلاع‌یابی متخصصان وزارت جهاد سازندگی انگیزه اصلی جست‌وجوی اطلاعات نزد این افراد را کارهای پژوهشی بیان می‌کند ضمن اینکه متخصصانی که دارای مدرک بالاتری هستند انگیزه بیشتری جهت انتشار مطالب علمی دارند. دلیل دیگری که می‌توان ذکر کرد این است که دانشجویان مقطع دکتری آنچه که باید درباره رشته تحصیلی خود بدانند، در مقطع کارشناسی ارشد و سالهای نخستین مقطع دکتری فراگرفته و به مرتبه‌ای رسیده‌اند که خود دست به تولید اطلاعات بزنند.

جدول ۱: توزیع فراوانی پاسخهای دانشجویان برحسب انگیزه و هدف جست‌وجو اطلاعات

دکتری		کارشناسی ارشد		مقطع تحصیلی
درصد	تعداد	درصد	تعداد	انگیزه و هدف
۲۰/۱۸	۱۰۷	۲۳/۲۲	۲۹۸	انجام کارهای پژوهشی
۱۷/۹۲	۹۵	۲۶/۳۴	۳۳۸	انجام پروژه‌های درسی
۱۵/۸۴	۸۴	۹/۷۴	۱۲۵	انتشار آثار علمی
۱۶/۷۹	۸۹	۱۵/۰۴	۱۹۳	روزآمد کردن اطلاعات تخصصی
۱۵/۲۸	۸۱	۱۷/۳۰	۲۲۲	بالا بردن معلومات علمی
۱۳/۹۶	۷۴	۸/۳۳	۱۰۷	همه موارد
۱۰۰	۵۳۰	۱۰۰	۱۲۸۳	جمع*

* اکثر پاسخگويان در پاسخ به این پرسش بیش از یک گزینه را انتخاب کرده‌اند. لذا جمع نهایی از کل پاسخگويان بیشتر است.

دانشجویان تحصیلات تکمیلی به منظور جست‌وجوی اطلاعات از دو روش رسمی و غیررسمی استفاده می‌کنند. از میان منابع رسمی علاوه بر نشریات ادواری و کتاب، میزان استفاده دانشجویان از مقالات گردهمایی‌های داخلی و خارجی زیاد است. با توجه به محدودیت حضور دانشجویان در گردهمایی‌های بین‌المللی، نتایج این گردهمایی‌ها به صورت مجموعه مقالات و گزارش‌ها برای دانشجویان از اهمیت بالایی برخوردار است. دیانی نیز در تحقیق خود آگاهی از آخرین نتایج تحقیقات را برای آموزش و پژوهش مهم می‌داند (دیانی، ۱۳۶۵، ۳۳-۴۵). جدول ۲، فراوانی پاسخگویان را برحسب استفاده از منابع رسمی کسب اطلاعات نشان می‌دهد. با توجه به نتایج به دست آمده در دو مقطع کارشناسی ارشد و دکتری نشریات ادواری و کتاب از مهم‌ترین منابع کسب اطلاعات عنوان شده است از دلایل این انتخاب می‌توان یافت شدن این دو منبع اطلاعاتی در اکثر کتابخانه‌ها، راحتی استفاده و کم‌هزینه بودن آنها را نام برد. همچنین نشریات ادواری به دلیل داشتن مقالات گوناگون در موضوعات مختلف با اهمیت است. ضمن اینکه دانشجویان به هنگام تورق می‌توانند موضوعات بیشتری را در زمان کمتری از نظر بگذرانند. نتایج تحقیق شوهام (Shoham, 1998, 113-121) نیز تأکیدی بر این موضوع است که با وجود به کارگیری فن‌آوری‌های جدید میزان استفاده از منابع چاپی بیشتر است.

جدول ۲: توزیع فراوانی پاسخهای دانشجویان برحسب منابع رسمی کسب اطلاعات

دکتری		کارشناسی ارشد		مقطع تحصیلی انگیزه و هدف
درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۷/۱۵	۹۶	۱۸	۲۵۸	کتاب
۱۱/۵۰	۵۵	۱۰/۵۷	۱۵۱	گزارش تحقیقی
۲۴/۰۵	۱۱۵	۲۸/۱۵	۴۰۲	نشریات ادواری
۱۴/۸۵	۷۱	۱۷/۸۵	۲۵۵	پایان‌نامه
۰/۶۲	۳	۱/۰۵	۱۵	پروانه ثبت اختراعات
۹/۲۰	۴۴	۷/۱۴	۱۰۲	چکیده‌نامه
۲/۳۴	۱۶	۱/۹۶	۲۸	استانداردهای تخصصی
۰/۸۳	۴	۱/۴۰	۲۰	نقشه‌ها
۱۵/۴۸	۷۴	۱۳/۷۹	۱۹۷	مجموعه مقالات گردهمایی‌ها
۱۰۰	۴۷۸	۱۰۰	۱۴۲۸	جمع*

* اکثر پاسخگویان در پاسخ به این پرسش بیش از یک گزینه را انتخاب کرده‌اند. لذا جمع نهایی از کل پاسخگویان بیشتر است.

جدول ۳، بیانگر فراوانی پاسخهای دانشجویان درباره منابع غیررسمی کسب اطلاعات است. از میان منابع غیررسمی کسب اطلاعات، مشورت با دیگر دانشجویان و ارتباط با پژوهشگران و متخصصان داخل و خارج کشور نسبت به دیگر موارد با اهمیت ذکر گردیده است. این یافته‌ها با یافته‌های شکوری (۱۳۷۱)، حکیمی (۱۳۷۶) و فالستر (Folster, 1989) مشابهت دارد.

جدول ۳. توزیع فراوانی پاسخهای دانشجویان برحسب انگیزه و منابع غیررسمی کسب اطلاعات

مقطع تحصیلی		کارشناسی ارشد		دکتری	
منابع غیررسمی		درصد	تعداد	درصد	تعداد
ارتباط با پژوهشگران		۲۵/۹۴	۱۸۵	۷۶	۳۱/۶۶
دیگر دانشجویان		۴۶/۵۶	۳۳۲	۷۶	۳۱/۶۶
حضور در گردهماییهای داخلی		۱۹/۹۱	۱۴۲	۷۴	۳۰/۸۳
حضور در گردهماییهای بین‌المللی		۳/۶۴	۲۶	۶	۲/۵
سایر موارد		۳/۹۲	۲۸	۸	۳/۳۳
جمع*		۱۰۰	۷۱۳	۲۴۰	۱۰۰

* اکثر پاسخگویان در پاسخ به این پرسش بیش از یک گزینه را انتخاب کرده‌اند. لذا جمع نهایی از کل پاسخگویان بیشتر است.

رفتار اطلاع‌یابی

در این پژوهش تأثیر عوامل مختلفی مانند جنسیت و مقطع تحصیلی بر رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی بررسی شد. رفتار اطلاع‌یابی شامل انگیزه و هدف جست‌وجوی اطلاعات و شیوه‌های جست‌وجوی اطلاعات است. به منظور سنجش میزان تفاوت معنادار بین این عوامل و رفتار اطلاع‌یابی از آزمون مجذور خی استفاده شده است. نتایج به دست آمده از آزمون مجذور خی به منظور سنجش وجود ارتباط بین انگیزه و هدف جست‌وجوی اطلاعات و جنسیت نشان داد که در کارهای پژوهشی، انتشار آثار علمی، روزآمد کردن اطلاعات تخصصی و بالابردن معلومات عمومی بین زنان و مردان تفاوت معنادار وجود دارد و فقط از نظر انجام طرحهای درسی بین زنان و مردان تفاوت معنادار وجود ندارد.

براساس جدول ۴، ۸۲/۴ درصد از مردان یکی از اهداف خود از جست‌وجوی اطلاعات را انجام کارهای پژوهشی عنوان نموده‌اند. این در حالی است که هدف و انگیزه ۶۶/۸ درصد از زنان در جست‌وجوی اطلاعات، کارهای پژوهشی است و این بدان معنا است که مردان بیش از زنان درصدد جمع‌آوری اطلاعات برای کارهای پژوهشی هستند.

از نظر انتشار آثار علمی نیز مردان بیش از زنان دارای انگیزه هستند به طوری که ۵۱/۹ درصد از مردان هدف خود از جست‌وجوی اطلاعات را انتشار آثار علمی ذکر کرده‌اند حال آنکه این درصد درباره زنان ۲۰/۶ درصد است. روزآمد کردن اطلاعات نیز یکی از اهداف اصلی مردان به شمار می‌رود به طوری که ۸۶/۶ درصد آنها انگیزه و هدف از جست‌وجوی اطلاعات را این مورد ذکر کرده‌اند در حالی که تنها ۲۹/۹ درصد زنان به دنبال این هدف هستند. همچنین مردان بیش از زنان به جست‌وجوی اطلاعات به منظور افزایش معلومات عمومی خود می‌پردازند. مسلماً انجام طرح‌های درسی اجباری و الزامی بوده و همه دانشجویان موظف به ارائه این طرح‌ها به صورت سخنرانی، مقاله و... هستند، لذا از این بابت تفاوتی بین زنان و مردان وجود ندارد.

جدول ۴: آزمون مجذور خی به منظور سنجش وجود ارتباط بین جنسیت و انگیزه و هدف جست‌وجوی اطلاعات

نتیجه آزمون مجذور خی	زن			مرد			جنسیت انگیزه و هدف جست‌وجوی اطلاعات
	درصد دانشجویان به کل زنان	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	درصد دانشجویان به کل مردان	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	
$X^2=17/05$ $df=1$ $Sig = /000$	۶۶/۸	۱۶۲/۹	۱۴۳	۸۲/۴	۲۴۲/۱	۲۶۲	انجام کارهای پژوهشی
$X^2=1/2$ $df=1$ $Sig = /277$	۸۳/۶	۱۷۴/۲	۱۷۹	۷۹/۹	۲۵۸/۸	۲۵۴	انجام پروژه‌های درسی
$X^2=52/6$ $df=1$ $Sig = /000$	۲۰/۶	۸۴/۱	۴۴	۵۱/۹	۱۲۴/۹	۱۶۵	انتشار آثار علمی
$X^2=76/7$ $df=1$ $Sig = /000$	۲۹/۹	۱۱۳/۴	۶۴	۶۸/۶	۱۶۸/۶	۲۱۸	روزآمد کردن اطلاعات تخصصی
$X^2=23/04$ $df=1$ $Sig = /000$	۴۴/۴	۱۲۱/۹	۳۵	۶۵/۴	۱۸۱/۱	۲۰۸	بالا بردن معلومات عمومی
$X^2=49/78$ $df=1$ $Sig = /000$	۱۶/۴	۷۲/۸	۳۵	۳۵/۹	۱۰۸/۲	۱۴۶	همه موارد
$X^2=5/27$ $df=1$ $Sig = /022$	-/۹	۶/۴	۲	۴/۴	۹/۶	۱۴	سایر موارد

رفتار زنان و مردان در استفاده از منابع رسمی در بیشتر موارد تفاوت معناداری با یکدیگر ندارد و تنها در مورد استفاده از پایان‌نامه‌ها، زنان بیشتر از مردان از این منابع اطلاعاتی استفاده می‌کنند. براساس نتایج به‌دست آمده ۷۰/۱ درصد زنان جهت اطلاعات مورد نیاز خود از پایان‌نامه‌ها استفاده می‌کنند درحالی‌که این میزان برای مردان ۵۵/۳ درصد است (جدول ۵).

جدول ۵: آزمون مجذور خی به منظور سنجش وجود ارتباط بین جنسیت و منابع رسمی کسب اطلاعات

نتیجه آزمون مجذور خی	زن			مرد			جنسیت منابع رسمی کسب اطلاعات
	درصد دانشجویان به کل زنان	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	درصد دانشجویان به کل مردان	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	
$X^2=۳/۲$ $df=۱$ $Sig = .۰۷۲$	۷۱	۱۴۲/۴	۱۵۲	۶۲/۵	۲۱۱/۶	۲۰۲	کتاب
$X^2=۰/۲۷$ $df=۱$ $Sig = .۰۶۰۳$	۹۷/۲	۸۲/۹	۸۰	۳۶/۶	۱۲۳/۱	۱۲۶	گزارش تحقیقی
$X^2=۰/۰۰۰$ $df=۱$ $Sig = .۰۹۸۶$	۹۷/۲	۲۰۸	۲۰۸	۹۷/۲	۳۰۹	۳۰۹	نشریات ادواری
$X^2=۱۱/۷$ $df=۱$ $Sig = .۰۰۱$	۷۰/۱	۱۳۱/۱	۱۵۰	۵۵/۳	۱۹۴/۹	۱۷۶	پایان‌نامه
$X^2=۳۰۳۸$ $df=۱$ $Sig = .۰۰۶۷$	۵/۱	۷/۲	۱۱	۲/۲	۱۰/۸	۷	پروانه ثبت اختراعات
$X^2=۰/۰۲۱$ $df=۱$ $Sig = .۰۸۸۵$	۲۷/۱	۵۸/۷	۵۸	۲۷/۷	۸۷/۳	۸۸	چکیده‌نامه‌ها
$X^2=۱/۲۳$ $df=۱$ $Sig = .۰۲۸۹$	۹/۸	۱۷/۷	۲۱	۷/۲	۲۶/۳	۲۳	استانداردهای تخصصی
$X^2=۲/۴۲$ $df=۱$ $Sig = .۰۱۲$	۲/۸	۷/۹	۶	۵/۷	۱۴/۳	۱۸	نقشه‌ها
$X^2=۰/۱۲۷$ $df=۱$ $Sig = .۰۷۲۲$	۵۰	۱۰۹	۱۰۷	۵۱/۶	۱۶۲	۱۶۴	مجموعه مقالات گردهمایی‌های داخلی و خارجی
$X^2=۲/۶$ $df=۱$ $Sig = .۰۱۰۷$	۵/۶	۸/۴	۱۲	۲/۸	۱۲/۶	۹	سایر موارد

نتایج تحقیق در زمینه استفاده از منابع غیررسمی کسب اطلاعات گویای این مطلب است که تنها در مورد شرکت در گردهمایی‌های داخلی بین زنان و مردان تفاوت معنادار وجود دارد و مردان بیشتر از زنان، در گردهمایی‌های داخلی حضور دارند آن‌هم به دلایلی که قبلاً ذکر گردید (جدول ۶).

جدول ۶: آزمون مجذور خی به منظور سنجش وجود ارتباط بین جنسیت و منابع غیررسمی کسب اطلاعات

نتیجه آزمون مجذور خی	زن			مرد			جنسیت منابع غیررسمی کسب اطلاعات
	درصد دانشجویان به کل زنان	تعداد مورد انتظار شده	تعداد مشاهده شده	درصد دانشجویان به کل مردان	تعداد مورد انتظار شده	تعداد مشاهده شده	
$X^2=۰/۹۸۸$ $df=۱$ $Sig = ۰/۳۲$	۴۷/۲	۱۰۶/۶	۱۰۱	۵۱/۶	۱۵۴/۴	۱۰۶	ارتباط با پژوهشگران
$X^2=۱/۰۹$ $df=۱$ $Sig = ۰/۰۲۹۷$	۷۹/۴	۱۶۵/۱	۱۷۰	۷۵/۶	۲۴۲/۹	۲۳۸	دیگر دانشجویان
$X^2=۶/۷۲$ $df=۱$ $Sig = ۰/۰۱$	۳۴/۱	۸۷/۴	۷۳	۴۵/۴	۱۲۸/۶	۱۴۳	حضور در گردهماییهای داخلی
$X^2=۳/۵۲$ $df=۱$ $Sig = ۰/۰۶$	۸/۴	۱۲/۹	۱۸	۴/۴	۱۹/۱	۱۴	حضور در گردهماییهای بین‌المللی

با توجه به موارد فوق می‌توان چنین نتیجه گرفت که در پژوهش حاضر جنسیت بر رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی تأثیر داشته است. نتایج تحقیق اکلیف (Oakleaf, 2000) در بررسی رفتار اطلاع‌یابی محققان علوم انسانی دانشگاه کنت و نتایج به دست آمده از تحقیق میک و همکارانش (Mick, et al. 1980, 132-140) تأییدکننده تأثیر جنسیت بر رفتار اطلاع‌یابی پاسخ‌دهندگان است.

در این تحقیق تأثیر مقطع تحصیلی بر رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان نیز سنجیده شد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد بین مقطع تحصیلی دانشجویان و انگیزه و هدف آنان از جست‌وجوی اطلاعات رابطه معناداری وجود دارد. تنها در مورد انجام طرحهای درسی بین دانشجویان این دو مقطع تفاوت معناداری مشاهده نشده است. در بقیه موارد دانشجویان مقطع دکتری در مقایسه با دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد دارای انگیزه بیشتری هستند؛ به طوری که ۹۱/۵ درصد دانشجویان دکتری کارهای پژوهشی را به‌مثابه انگیزه و هدف جست‌وجوی اطلاعات ذکر کرده‌اند در حالی که این درصد در مقطع کارشناسی ارشد ۷۱/۸ درصد است.

براساس این نتایج تنها ۳۰/۱ درصد از دانشجویان کارشناسی ارشد با انگیزه انتشار آثار علمی به جست‌وجوی اطلاعات می‌پردازند در صورتی که این میزان برای دانشجویان دکتری ۷۱/۸ درصد است. براساس جدول ۷، دانشجویان مقطع دکتری در افزایش معلومات عمومی و روزآمد کردن اطلاعات تخصصی خود انگیزه بیشتری نسبت به دانشجویان کارشناسی ارشد دارند.

به دلیل اینکه دانشجویان مقطع دکتری موظف به تدریس هستند، لذا شاغل بودن این افراد در واحدهای آموزشی سبب می شود به منظور تقویت بنیه علمی خود و ارائه اطلاعات جدید و پاسخگویی به پرسشهای دانشجویان در کلاس، بیشتر به جست و جوی اطلاعات بپردازند. یافته های تحقیق گروه آموزش کتابداری دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران (۱۳۵۴) نیز حاکی از آن است که اعضای هیئت علمی برای آماده کردن مطالب درسی، بیشتر از منابع اطلاعاتی استفاده می کنند. یکی از نتایج به دست آمده از تحقیق انجام شده توسط استراسر (Strasser, 1978) در بررسی نیازهای اطلاعاتی پزشکان این بود که اشتغال به آموزش و تدریس بر نیازهای اطلاعاتی افراد تأثیر می گذارد.

جدول ۷: آزمون مجذور خی به منظور سنجش وجود ارتباط بین مقطع تحصیلی و انگیزه و هدف جست و جوی اطلاعات

نتیجه آزمون مجذور خی	زن			مرد			مقطع تحصیلی منابع رسمی کسب اطلاعات
	درصد دانشجویان به کل زنان	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	درصد دانشجویان به کل مردان	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	
$X^2=19$ $df=1$ $Sig = .000$	۹۱/۵	۸۹/۱	۱۰۷	۷۱/۸	۳۱۵/۹	۲۹۸	انجام کارهای پژوهشی
$X^2=0.004$ $df=1$ $Sig = .951$	۸۱/۲	۹۵/۲	۹۵	۸۱/۴	۳۳۷/۸	۳۳۸	انجام پروژه های درسی
$X^2=66.4$ $df=1$ $Sig = .0000$	۷۱/۸	۴۶	۸۴	۳۰/۱	۱۶۳	۱۲۵	انتشار آثار علمی
$X^2=32.00$ $df=1$ $Sig = .0000$	۷۶/۱	۶۲	۸۹	۴۶/۵	۲۲۰	۱۹۳	روزآمد کردن اطلاعات تخصصی
$X^2=9.22$ $df=1$ $Sig = .002$	۶۹/۲	۶۶/۶	۸۱	۶۳/۵	۲۳۶/۴	۲۲۲	بالا بردن معلومات عمومی
$X^2=57.07$ $df=1$ $Sig = .0000$	۶۳/۲	۳۹/۸	۷۴	۲۵/۸	۱۴/۲	۱۰۷	همه موارد
$X^2=4.65$ $df=1$ $Sig = .030$	-	۳/۵	-	۳/۹	۱۲/۵	۱۶	سایر موارد

درباره تأثیر مقطع تحصیلی و منابع رسمی کسب اطلاعات مشخص گردید بین دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری در استفاده از کتاب، پروانه ثبت اختراعات، پایان نامه ها و نقشه ها

تفاوت معنادار وجود ندارد. دانشجویان مقطع دکتری بیشتر از دانشجویان دوره کارشناسی ارشد از گزارش‌های تحقیقی برای رفع نیازهای اطلاعاتی خود استفاده می‌کنند. نشریات ادواری به‌طور گسترده مورد استفاده دانشجویان دکتری قرار می‌گیرد به طوری که ۸۲/۱ درصد از آنها اطلاعات مورد نیاز خود را از طریق نشریات ادواری کسب می‌کنند. در حالی که این میزان در مورد دانشجویان کارشناسی ارشد ۶۲/۲ درصد است؛ اما در مورد استفاده از نشریات ادواری، مجموعه مقالات گردهمایی‌های داخلی و خارجی و چکیده‌نامه‌ها بین دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری تفاوت معنادار وجود دارد. میزان استفاده دانشجویان دکتری بیش از دانشجویان کارشناسی ارشد است (جدول ۸).

جدول ۸: آزمون مجذور خی به منظور سنجش وجود ارتباط بین مقطع تحصیلی و منابع رسمی کسب اطلاعات

نتیجه آزمون مجذور خی	زن			مرد			مقطع تحصیلی منابع رسمی کسب اطلاعات
	درصد دانشجویان به کل زنان	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	درصد دانشجویان به کل مردان	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	
$X^2=۰/۶۷۵$ df=۱ Sig = ۰/۴۱۱	۹۸/۳	۱۱۳/۷	۱۱۵	۹۶/۹	۴۰۲/۳	۴۰۲	کتاب
$X^2=۴/۲۴$ df=۱ Sig = ۰/۰۳۷	۴۷	۴۵/۳	۵۵	۳۶/۴	۱۶۰/۷	۱۵۱	گزارش تحقیقی
$X^2=۱۶۰۲$ df=۱ Sig = ۰/۰۰۰	۸۲/۱	۷۷/۹	۹۶	۶۲/۲	۲۷۶/۱	۲۵۸	نشریات ادواری
$X^2=۰/۰۲۲$ df=۱ Sig = ۰/۰۸۸۱	۶۰/۷	۷۱/۷	۷۱	۶۱/۴	۲۵۴/۳	۲۵۵	پایان‌نامه
$X^2=۱/۲۰۸$ df=۱ Sig = ۰/۵۷۹	۲/۶	۴	۳	۳/۶	۱۴	۱۵	پروانه ثبت اختراعات
$X^2=۷/۷۸$ df=۱ Sig = ۰/۰۰۵	۳۷/۶	۳۲/۱	۴۴	۲۴/۶	۱۱۳/۹	۱۰۲	چکیده‌نامه‌ها
$X^2=۵/۷۶$ df=۱ Sig = ۰/۰۱۶	۱۳/۷	۹/۷	۱۶	۶/۷	۳۴/۳	۲۸	استانداردهای تخصصی
$X^2=۰/۴۱۶$ df=۱ Sig = ۰/۵۱۹	۳/۴	۵/۳	۴	۴/۸	۱۸/۷	۲۰	نقشه‌ها
$X^2=۹/۰۹$ df=۱ Sig = ۰/۰۰۳	۶۳/۲	۵۹/۶	۷۴	۴۷/۵	۲۱۱/۴	۱۹۷	مجموعه مقالات گردهمایی‌های داخلی و خارجی
$X^2=۱/۹۸$ df=۱ Sig = ۰/۱۵۹	۱/۷	۴/۶	۲	۴/۶	۱۶/۴	۱۹	سایر موارد

همان‌گونه که قبلاً ذکر گردید دانشجویان دکتری به منظور ارتقای دانش خود و کارهای پژوهشی به دنبال کسب آخرین اطلاعات هستند و چون منابع و مآخذ مقالات و نشریات برای کارهای پژوهشی بسیار مفید است، دانشجویان از این منابع اطلاعاتی بیشتر استفاده می‌کنند. استنسورم و مک‌براید (Stenstorm & McBride. 1979. 426-431) در تحقیق خود به این نتیجه دست یافتند که منابع و مآخذ ذکر شده در مقالات نشریات ادواری جهت کسب اطلاعات از اهمیت بالایی برخوردارند. فورد (Ford. 1980) در بررسی میزان استفاده از منابع اطلاعاتی، تجربه، فعالیت پژوهشی، وضعیت شغلی و سابقه آموزشی را در استفاده از منابع اطلاعاتی مؤثر می‌داند.

درباره تأثیر مقطع تحصیلی بر استفاده از منابع غیررسمی کسب اطلاعات نیز باید گفت که در بیشتر موارد بین دانشجویان مقطع دکتری و کارشناسی ارشد تفاوت معنادار وجود دارد. فقط در مورد حضور در گردهمایی‌های بین‌المللی بین دانشجویان تفاوتی وجود ندارد. نتایج نشان می‌دهد که ۶۵/۵ درصد دانشجویان دکتری از طریق ارتباط با پژوهشگران داخلی و خارجی کسب اطلاعات می‌کنند. در حالی که ۴۵/۳ درصد از دانشجویان کارشناسی ارشد بدین‌گونه کسب اطلاعات می‌کنند. حضور در گردهمایی‌های داخلی از دیگر شیوه‌های کسب اطلاعات است که در بین دانشجویان دکتری بیش از دانشجویان کارشناسی ارشد مرسوم است به طوری که ۶۳/۸ درصد از دانشجویان دکتری با حضور در گردهمایی‌های داخلی به کسب اطلاعات می‌پردازند در حالی که این رقم برای دانشجویان کارشناسی ارشد ۳۴/۴ درصد است. تنها موردی که توسط دانشجویان کارشناسی ارشد بیشتر از دانشجویان دکتری مورد استفاده قرار می‌گیرد، مشورت با دیگر دانشجویان است به طوری که ۸۰/۴ درصد آنها مشورت با دیگر دانشجویان را ذکر کرده‌اند. در حالی که ۶۵/۵ درصد دانشجویان دکتری این مورد را برای کسب اطلاعات ذکر نموده‌اند (جدول ۹).

یافته‌های این پژوهش روشن ساخت که مقطع تحصیلی از عوامل مؤثر بر رفتار اطلاع‌یابی محسوب می‌گردد. سامرز و همکارانش (Summers et al. 1983) نیز تأثیر مقطع تحصیلی بر رفتار اطلاع‌یابی را گزارش کرده‌اند.

جدول ۹: آزمون مجذور خی به منظور سنجش وجود ارتباط بین مقطع تحصیلی و منابع غیررسمی کسب اطلاعات

نتیجه آزمون مجذور خی	زن			مرد			مقطع تحصیلی منابع رسمی کسب اطلاعات
	درصد دانشجویان به کل زنان	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	درصد دانشجویان به کل مردان	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	
$X^2=14/7$ df=1 Sig = /000	۶۵/۵	۵۷/۸	۷۶	۴۵/۳	۳۰۲/۲	۱۸۵	ارتباط با پژوهشگران
$X^2=11/36$ df=1 Sig = /001	۶۵/۵	۸۹/۵	۷۶	۸۰/۴	۳۱۸/۵	۳۳۲	دیگر دانشجویان
$X^2=22/4$ df=1 Sig = /0001	۶۳/۸	۴۷/۴	۷۴	۳۴/۴	۱۶۸/۶	۱۴۲	حضور در گردهماییهای داخلی
$X^2=0.201$ df=1 Sig = /0654	۵/۲	۷	۶	۶/۳	۲۵	۲۶	حضور در گردهماییهای بین‌المللی

پیشنهادها

- به دلیل نیاز به محتوای روزآمد نشریات ادواری، این منابع عمده‌ترین منبع رسمی کسب اطلاعات دانشجویان مطرح شده است بنابراین ضروری است در سفارش، تهیه و ارائه اطلاعات نشریات ادواری به شکل راهنماها، نمایه‌نامه، چکیده مقالات تأکید گردد.
- به‌رغم وجود فن‌آوریهای اطلاعاتی جدید، هنوز استفاده از منابع چاپی در بین دانشجویان نسبت به دیگر منابع ارجح است، لذا لازم است که در کنار تجهیز کتابخانه به فن‌آوریهای جدید اطلاعاتی و آموزش استفاده از این فن‌آوریها، کتابخانه به رشد طبیعی خود ادامه داده و شرایطی فراهم شود تا کتابهای جدید هرچه سریع‌تر در اختیار استفاده‌کنندگان قرار گیرد.
- پیشنهاد می‌گردد ضمن ارتباط کتابخانه‌های دانشکده‌ای با مراکز خارجی و بین‌المللی، برای ایجاد یا افزایش پایگاه‌های اطلاعاتی اقدامات لازم انجام گردد.
- با توجه به رشد روزافزون انتشارات و منابع اطلاعاتی و پیشرفت فن‌آوریهای جدید اطلاعاتی به منظور همگام بودن با این تحولات و نقش فعال در امر اطلاع‌رسانی به منظور پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی دانشجویان و اساتید، تجهیز کتابخانه‌ها به امکانات رایانه‌ای ضروری است.
- مجموعه‌سازی کتابخانه با توجه به نظرها و پیشنهادهای اساتید و دانشجویان صورت گیرد و مجموعه کتابخانه با نیازهای جدید آموزشی و پژوهشی آنان هماهنگی داشته باشد.

منابع و مأخذ

الف - فارسی

- اسدی گرگانی. فاطمه (۱۳۶۶). «بررسی نحوه دستیابی کارشناسان امور بیهیستی به منابع و مدارک مورد نیاز». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی. دانشگاه علوم پزشکی ایران.
- افشار زنجانی. ابراهیم (۱۳۶۶). «روش‌های کسب اطلاعات تخصصی توسط اعضای هیئت علمی موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری. دانشکده علوم تربیتی. دانشگاه تهران.
- دانشگاه تهران. دانشکده علوم تربیتی (۱۳۵۹). «تحقیقی درباره روش‌هایی که اعضا هیئت علمی دانشکده علوم دانشگاه تهران برای دستیابی به مدارک و منابع به کار می‌برند». تهران. گروه آموزش کتابداری.
- حکیمی. هوشنگ (۱۳۷۶). «مطالعه رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران مراکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام جهاد سازندگی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.
- دانشگاه شیراز. نشریه دانش‌آموختگان شیراز. ۱۳۷۹.
- دیانی. محمدحسین (۱۳۷۵). «روش‌های کسب و اشاعه اطلاعات علمی کشاورزی». نشریه اطلاع‌رسانی. جلد ۱.
- دیلمغانی. میترا (۱۳۷۵). «بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیئت علمی رشته مهندسی مکانیک در کسب اطلاعات تخصصی در پنج دانشگاه شهر تهران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس.
- شکوری منفرد. هاشم (۱۳۷۱). «بررسی نیازهای اطلاعاتی پرستاران در سه دانشگاه علوم پزشکی ایران. تهران. شهید بهشتی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران.
- مکی‌زاده تفتی. بی‌بی فاطمه (۱۳۷۶). «بررسی نیازهای اطلاعاتی اساتید محقق دانشگاه

شیراز». پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شیراز.

- نورمحمدی. حمزه علی (۱۳۷۶). «مطالعه رفتارهای اطلاع‌یابی متخصصان مراکز تحقیقات مهندسی وزارت جهاد سازندگی در کسب اطلاعات علمی و فنی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس.

ب - انگلیسی

- Bichteler. Julie & Dederick. Ward (1989). "Information Seeking Behavior of Geoscientists", *Special Library*. 80(3).

- Ford. Geoffrey (1980). "The Use of Medical Literature: Apreminary Study". London: British Library.

- Mick. C.K., Lindsey. G.N., and Callahan D. (1980). "Toward Usable User Studies". *JASIS: Journal of the American Society of Information Science*. 31(5).

- Oakleaf. Megan J. (2000). "The Information Soeking Behavior of Humanist Scholars at University: A Study". <http://www.winona.msus.edu/is-f/library/f/webind2.htm> (2000,septamber2).

- Paisely. W. (1968). "Information needs and uses. Annual Review Information of Technology".

- Parker. C.C. (1976). "Identification of Patterns of Information Flow: User Evaiuation of the Sources of Supply". British Library Research and Development Department (BLRD) Report.

- Rencker. Marlin H. (1993). "A Qualitative Study of Information Seeking among Members of an Academic Community: Methodological Issues and Problems Library Quarterly". 63(4).

- Rolinson. J.H., Al-Shanbarj and Mcadows A.J. (1996). "Information Usage by Biological Researchors". *Journal of Information Seince*. 22(1).

- Shoham. Snuith (1998). "Scholarly Communication: A Study of Israeli Academic Researchers". *Journal of Librarianship and Information Science*. 30(2).

- Stenstorm. Particin and McBride Ruth B. (1979). "Serial Use by Social Sceince Faculty: A Survey". *College and Research Libraies*. 40(5).
- Stone. Sue (1982). "Humanities Scholars: Information Needs and Uses". *Journal of Documentation*.
- Summers. Edward, Matheson. Joyce, and Corny. Robert (1983). "The Effect of Personal, Professional and Psychological Altributes and Information Seeking Behavior on the Use Information Sources by Eiducators". *JASIS: Journal of the American Society for Information Science*. 34(1).
- Strasser. Inersu. C. (1978). "Information Needs of Practicing Physicians in Northenstern". NewYork State. *Bulletin of Medical Library Association*. 66(2).
- Wilson. T.D. (1981). "On User Studies and Information Needs". *Journal of Documentation*. 37(1).